

Julia Boyd

**CĂLĂTORI
ÎN AL
TREILEA REICH**

**MĂRTURII ALE VIZITATORILOR
STRĂINI DESPRE NAZISM**

Traducere din limba engleză de Adriana Bădescu
Prefață de Sorin Turturică

Capitolul 13

Jocurile lui Hitler

Pe 1 august 1936, sute de mii de oameni se înghesuiau pe străzile Berlinului, în speranța că-l vor zări pe Führer în timp ce era condus spre stadionul olimpic. „În sfârșit a ajuns”, scria Thomas Wolfe, care asista în tribună împreună cu Martha Dodd. „Ceva ca o adiere de vânt pe un câmp cu iarbă a străbătut publicul și, de la distanță, mulțimea a fremătat în același timp cu el, dominată de glasul, speranța și rugăciunea pământului însuși”. Wolfe menționa că Hitler stătea în mașină în poziție de drepti, nemișcat, fără să surădă, „cu mâna ridicată și palma în afară, nu precum salutul nazist, ci îndreptată în sus, într-un gest de binecuvântare ca al unui Buddha ori Mesia”¹. Când Führerul a coborât treptele în stadion, însoțiți de naziști de rang înalt și de membri ai Comitetului Internațional Olimpic (CIO), spectatorii s-au ridicat la unison, consemna Birchall în *The New York Times*, „cu brațele întinse și glasurile răsunând într-un salut fervent”². În acel moment, orchestra și fanfarele militare au început primele măsuri din *Marșul omagiului* al lui Wagner. Iar când Hitler s-a așezat, mulțimea a intonat *Deutschland über Alles*, urmat de inevitabilul „Horst Wessel”.

Splendoarea ocaziei a fost „puternic sporită”, relatează *The Manchester Guardian*, „de grandoarea stadionului care o găzduia”³. Kay Smith era de aceeași părere. La fel ca mulți alți

comentatori străini, și ea admira simplitatea austeră a stadionului. Construit din beton, putând găzdui peste 100 000 de spectatori, era pe jumătate coborât sub nivelul solului, astfel că atunci când intra din stradă, publicul era deja la jumătatea șirurilor de locuri, privind spre iarba verde a arenei și pista roșie de alergare de jos. Un ziarist consemna că pe turnurile care flancau grandioasa Poartă Maraton puteau fi văzute fanfare militare, având căști din oțel, „gesturile mici ale dirijorului distingându-se limpede pe fondul cerului de la apus”⁴. Richard Strauss era și el acolo, dirijând Filarmonica din Berlin și un cor de 1 000 de persoane îmbrăcate în alb.

„Nicio țară, după Grecia antică, n-a reușit să surprindă adevăratul spirit olimpic așa cum o face Germania”⁵. În mod surprinzător, nu ministrul propagandei, Joseph Goebbels, rostise aceste cuvinte, ci președintele Comitetului Olimpic American, Avery Brundage. După ce zădărnicișe diverse tentative de a boicota „Jocurile lui Hitler”, Brundage probabil a răsuflat ușurat, văzând ceremonia de deschidere – strălucit immortalizată pe o peliculă de Leni Riefenstahl – desfășurându-se sub privirile lui. Organizarea era impecabilă, atmosfera era caldă și festivă, iar germanii se arătaseră sensibili față de latura spirituală a Jocurilor, aducându-l la Berlin pe țăranul grec în vârstă de 63 de ani care câștigase primul maraton al epocii moderne, la ediția din 1896 a Jocurilor Olimpice. Cât despre antisemitism, oricât s-ar fi uitat în jur, Brundage nu zărea nicio urmă.

La ora 16.15, clopotul olimpic a început să bată. Oare câți dintre miile de oameni care l-au auzit în ziua aceea și-au dat seama că inscripția sa inofensivă – Îi chem pe toți tinerii lumii – era de fapt o chemare la război? Odată cu bătaia clopotului, conform tradiției, sportivii greci au intrat în incinta stadionului, în fruntea celorlalte delegații. Așa cum scria în *Olympia-Zeitung*,

Spiridon Louis [îmbrăcat în costum național] se depărtează de colegii săi. În mână ține o simplă ramură de măslin din crângul de la Olympia. Cu 40 de ani în urmă, el câștigase proba de maraton. Acum, el aduce din patria sa urări pentru cea de-a XI-a ediție a Jocurilor... Führerul se ridică... Câștigătorul grec al maratonului stă față în față cu Adolf Hitler. Câteva cuvinte de salut. Nobila reverență a unui țăran, mândria ținutei lui Adolf Hitler. Cel mai frumos moment al festivităților de deschidere s-a încheiat⁶.

Probabil soarta a făcut ca Spiridon să nu mai trăiască pentru a vedea trupele lui Hitler invadându-i țara, patru ani și jumătate mai târziu. În vreme ce delegația fiecărei țări trecea prin fața Führerului, uralele publicului deveneau mai energice sau mai slabe, în funcție de felul în care sportivii îl tratau – cu sau fără salutul nazist. Acesta din urmă era atât de asemănător cu salutul olimpic, încât nici spectatorii și nici sportivii nu știau bine cine ce face mai exact. Potrivit *The New York Times*, neozelandezii au rezolvat ușor problema: și-au ridicat chipiele în fața unui sportiv german pe care îl confundaseră cu Hitler⁷. Conducătorul lor, sir Arthur Porritt (care ulterior avea să devină lord), membru al CIO, scria cu regularitate în jurnalul personal. Pe fondul agitației din acea zi, însemnarea sa din 1 august era revigorant de succintă:

Slujbă oficială la catedrală, frac și joben. Către monumentul soldatului necunoscut. Marș prin fața sediilor armatei, marinei și aviației – pas de defilare! La Lustgarten pentru prezentarea tinerilor (49 000!) și sosirea torței olimpice. Întâlnire cu Göring, Goebbels. Prânz cu Hitler la el acasă. Procesiune spre stadion (dirijabilul Hindenburg ne survolează). Ceremonia de deschidere. Defilarea echipelor, aprinderea flăcării, porumbei etc⁸.

Eliberați din colivii, porumbeii menționați de Porritt au făcut imediat ceea ce fac toate păsările. „Aveam pe cap pălării de paie, pălării à la Buster Keaton”, își amintea atletul american Zamperini, „care arătau foarte bine. Eram cu toții pe arenă când au fost eliberați porumbeii. Au zburat în cerc deasupra noastră și s-au găinățat pe noi, și se auzea pe pălăriile de paie pleosc, pleosc. Toți încercam să stăm în poziție de drepți, dar era cam dificil”⁹.

*

Povestea care se conturează din interviurile oferite de atleții americani zeci de ani mai târziu este una tulburătoare. Mulți proveneau din medii sărace și, înainte de a fi aleși pentru a-și reprezenta țara la Berlin, nu călătoriseră niciodată mai departe de orașul în care trăiau. Traversarea Atlanticului era o aventură în sine. Principala amintire care le rămăsese în minte din voiajul la bordul SS *Manhattan* era „mâncare, mâncare nelimitată”¹⁰. Pentru maratonistul Tarzan Brown, un indian Narragansett din Maine, această generozitate neobișnuită avea să se dovedească distructivă. Omul se îngrășase atât de mult în cursul călătoriei pe ocean, încât în ziua maratonului, câteva săptămâni mai târziu, s-a văzut nevoit să renunțe după nici doi kilometri.

Când a ajuns în Germania, SS *Manhattan* urca încet pe Elba, spre Hamburg, în lumina tot mai palidă a asfințitului. La trecerea vasului pe lângă numeroasele berării, mii de germani se strâneau pe maluri, cântând, dansând și ovaționând. Pentru tinerii americani, experiența era una înălțătoare. „Oamenii aceia au cântat serenade întregii echipe pe tot drumul de-a lungul acestui râu superb”, își amintea jucătorul de polo pe apă Herbert Wildman. „A fost, probabil, cea mai frumoasă priveliște pe care am văzut-o vreodată. Îmi va rămâne

în amintire cât timp voi trăi”¹¹. În Berlin, entuziasmul stârnit de sosirea americanilor atinsese culmi febrile. Erau pretutindeni înconjuțați de sute de oameni curioși – o ilustrare a izolării în care căzuse Germania nazistă. „O mulțime se strângea și ne urma peste tot, pentru a vedea la ce ne uitam”, își amintea Wildman. „Puțini vorbeau engleza, dar când râdeam noi, râdeau și ei”¹².

Satul Olimpic (aflat la circa 25 de kilometri de centrul Berlinului) era o nouă sursă de admirație. Zamperini, fiul unui miner imigrant, venit din Italia, își amintea de „animalele sălbatice” care alergau peste tot, de sauna special construită pentru finlandezi și despre iarba atât de îngrijită, încât era demnă de un teren de golf. Fiecare țară participantă avea propriile sale meniuri – „puteai lua tot ce doreai, de la conserve de vită la cotlet sau la *filet mignon* – era, pur și simplu, minunat”¹³. Dacă scăpa cineva din mână o coajă de banană, un tânăr lucrător german se ivea imediat pentru a o culege de pe jos. Mulți străini comentau pe marginea curățeniei extraordinare în Berlin pe durata Jocurilor – „nu exista un loc liber care să aibă măcar o buruiiană pe el”¹⁴. Dar cei care se aventurau dincolo de Satul Olimpic aveau o experiență mult diferită. Jucătorii echipei americane de polo pe apă se duseseră la un moment dat spre periferiile nordice ale Berlinului, pentru a juca un meci amical la Plötzensee – locul cunoscutei închisori naziste în care aveau să fie executate circa 3 000 de persoane. Acolo, au constatat cu surprindere că „piscina” era, de fapt, doar o zonă a unui canal murdar, delimitată cu niște frânghii. „E cam dificil să te antrenezi când încerci să ocolești zoaiele care plutesc pe lângă tine”, comenta Wildman. Imaginea copiilor de trei sau patru ani care se bălăceau în apa rece și mizeră i se părea uluitoare, la fel ca jocul echipei germane – „nu-mi venea să cred cât de buni erau”.

Iar surprizele nu se sfârșeau aici. Herman Goldberg, un jucător de baseball evreu din Brooklyn, voia să știe ce se afla dincolo de o anumită ușă din Satul Olimpic. O deschisese și a găsit o altă ușă, iar după ea, un lanț. După ce a desfăcut lanțul, a coborât în subsol – o uriașă încăpere ca o cavernă construită din beton armat gros de 40 de centimetri. „Nu știam pentru ce era, dar găsisem sigur... tancuri Panzer”. Apoi apăruse un îngrijitor, strigând: *Raus, raus, raus!* [Afară, afară, afară!]”¹⁵. La fel de curios, Wildman voia să știe mai multe despre planoarele pe care le vedea pretutindeni. „Din câte înțelegeam noi, era suficient să scoată vârful unuia, să-i atașeze un motor și să-l transforme într-un avion de luptă”. Același lucru era valabil pentru autobuzele care îi transportau între Berlin și Satul Olimpic. Wildman observase suporturi care încadrau partea de sus a autobuzului. După ce-l întrebase în mod repetat pe șofer pentru ce erau, în sfârșit primise un răspuns: „Păi, acolo se prind mitralierele”. Fusesse pentru el un șoc să-și dea seama că un autobuz aparent obișnuit putea fi transformat în decurs de câteva minute într-un vehicul blindat¹⁶.

Asemenea descoperiri sinistre, corelate cu faptul că americanii care veneau și plecau din Berlin vedeau deseori tineri târându-se pe burtă prin păduri, cu arme și rucsacuri pline, îi dădeau gimnastului Kenneth Griffin „o senzație stranie, că Germania chiar se pregătea de război”¹⁷. Ceea ce era o surpriză totală deoarece, la fel ca mulți dintre ceilalți sportivi, Griffin nu știuse nimic despre naziști înainte de a ajunge în Germania. Și nici nu primiseră instrucțiuni oficiale, altele decât că trebuie să se comporte cuviincios¹⁸. Afro-americanul John Woodruff, câștigătorul cursei de 800 de metri, confirma și el această stare generală de ignoranță. „Când am plecat la Olimpiadă, nu eram deloc interesați de politică. Ne interesa doar să mergem în Germania, să participăm la probe și să încercăm să câștigăm

cât mai multe medalii și apoi să ne întoarcem acasă”¹⁹. Spre deosebire de ei, Halet Çambel, de 20 de ani, care făcea parte din echipa de scrimă a Turciei, era puternic implicată în politică. Fiică a noii Republici Turce (fondate cu numai 13 ani în urmă) și prima femeie de religie musulmană care participa la Jocurile Olimpice, era uluită de apatia de care dădeau dovadă ceilalți sportivi față de național-socialism. Ea îi detesta pe naziști și ar fi preferat să nu vină la Berlin. Întrebată dacă dorea să-l întâlnească pe Hitler, a răspuns „Nu”²⁰.

Deși ziariștii americani s-au străduit să descopere cazuri de discriminare a membrilor evrei și de culoare ai echipei SUA, niciuna dintre cele două categorii de sportivi nu s-a arătat prea dispusă să coopereze. Poate că Hitler a refuzat să dea mâna cu Jesse Owens, care câștigase patru medalii de aur, însă germanii de rând l-au îndrăgit pe atletul de culoare, intonând *O-vens! O-vens!* de fiecare dată când apărea acesta. Alții nu erau atât de prietenoși. După una dintre victoriile lui Owens, un diplomat italian îi spusese sarcastic lui Truman Smith: „Permite-mi să te felicit pentru această splendidă victorie americană”. Smith a replicat: „N-are-a face, Mancinelli. Anul viitor, cu etiopienii voștri, poate că veți obține și voi o victorie frumoasă”²¹.

Frederick Birchall, care a relatat de la Jocurile Olimpice pentru *The New York Times*, considera ciudată atitudinea naziștilor față de sportivii afro-americani, ținând seama că un alergător ca Woodruff nu doar că respecta idealurile ariene, atingându-și țelul cu viteza cea mai mare posibilă, dar în plus, când era privit din profil, chipul lui era „o reproducere perfectă a svasticii sacre”²². În ceea ce-l privea, Woodruff avea doar amintiri plăcute despre germani. Nu se confruntase cu prejudecăți rasiste în plimbările sale prin Berlin. Dimpotrivă, oamenii se strâneau în jurul lui, cerându-i câte un autograf. „N-am remarcat nimic negativ în toată perioada în care am

participat la Jocurile Olimpice din 1936²³, comenta el peste ani. Archie Williams, un sportiv afro-american medaliat cu aur în proba de 400 de metri, s-a exprimat fără echivoc într-un interviu pentru *San Francisco Chronicle*. „Când m-am întors acasă, cineva m-a întrebat «Cum te-au tratat naziștii ăia mizerabili?» Am răspuns n-am văzut niciun nazist mizerabil, ci doar mulți germani drăguți. Și n-am fost obligat să stau în partea din spate a autobuzului²⁴».

Colegul său evreu Marty Glickman, care fusese exclus împreună cu Sam Stoller, și el evreu, de la proba de ștafetă aparent fără niciun motiv, a avut o remarcă similară. Fiind întrebat dacă a sesizat vreun antisemitism cât timp se aflase în Berlin, a răspuns: „N-am auzit și n-am văzut nimic antisemit în vreun fel, cu excepția zilei în care ar fi trebuit să particip la calificările pentru proba de ștafetă 400 de metri. Acela a fost primul și singurul caz de antisemitism pe care l-am înfruntat. Și a venit din partea antrenorilor americani, nu a germanilor²⁵».

Poate că acești sportivi nu au remarcat nicio dovadă clară de discriminare la adresa colegilor evrei și negri, însă kolegele lor erau, fără îndoială, tratate ca niște ființe de rang inferior – cel puțin din punct de vedere al condițiilor de viață. Pentru ele nu existau cazări luxoase și *file mignon*, ci paturi tari ca piatra și carne de vită fiartă cu varză. Johanna von Wangenheim se ocupa de căminul fetelor – o clădire din cărămidă în apropiere de stadion. Într-un interviu pentru *The Sydney Morning Herald*, dornică să-și arate caracterul modern, *Frau* von Wangenheim a afirmat că susține categoric dreptul tinereilor de a primi prieteni de sex masculin în cămin. „Nu pot concepe că o strângere de mână sănătoasă cu un bărbat, coleg în sport, ar fi mai puțin cuviincioasă decât un salut similar între sportive”. Mai mult decât atât, pentru a le ajuta pe tinerele de care se ocupa să se simtă în largul lor la cămin, o „intendentă

supraveghetoare” era mereu prezentă pentru a da sfaturi, în trei limbi, pe subiecte ca: „unde ar trebui să se adreseze o fată din cămin dacă părul tuns scurt i s-a ciufulit, dacă un ciorap din mătase necesită atenție sau o fustă udă de ploaie trebuie călcată”²⁶. Înotătoarea Iris Cummings nu era deloc convinsă, descriind-o pe *Frau von Wangenheim* ca fiind „o băbuță arțăgoasă și dominatoare”²⁷.

*

Un vizitator străin pe care regimul era în mod deosebit interesat să-l curteze era sir Robert (mai târziu lordul) Vansittart, secretar permanent la Foreign Office. Recunoscut pentru viguroasele sale opinii antinaziste, intenționase să refuze invitația de a asista la Jocurile Olimpice. Dar o „campanie de șoapte insesizabile”, condusă de lobby-ul progerman britanic împotriva cumnatului său, Eric Phipps (care avea să părăsească Berlinul în anul următor pentru a deveni ambasador la Paris), l-a determinat să se răzgândească. Pe deplin conștient de statutul său de paria în Germania, Vansittart a constatat cu ușurare că „această stinghereală” a pălit în scurt timp, fiind înlocuită de „un val general de interes care s-a transformat în amabilitate”²⁸. Cu un armistițiu olimpic, așa cum s-a exprimat el, atârând „greu deasupra orașului”, naziștii erau atât de dornici să evite „pasa-jele neplăcute și punctele de vedere controversate”, încât întâlnirile oficiale ale lui Vansittart erau relativ anoste.

În *A Busman's Holiday*, scris la scurt timp după întoarcerea sa la Londra, Vansittart a schițat portretele personajelor-cheie. Pentru că îl întâlnește pe Hitler în cadru oficial și cinase cu el în Cancelaria Reichului, îl descria ca „simplu în mod afabil, mai degrabă timid, intens ascetic, burghez cu părul fin și pielea subțire care însoțesc sensibilitatea extremă... nici ilar, nici alarmant, nici magnetic”, însă „cu o demnitate firească sau,

oricum, o demnitate care este acum naturală²⁹. Acest articol favorabil nu însemna însă că Vansittart era orb la ura și setea de violență care îl caracterizau pe Hitler și nici la starea de extremă tensiune în care îi ținea pe toți cei din Germania, dar și din afara țării. De când sosise la Berlin, diplomatul auzise de mai multe ori cum stadionul olimpic era asemănat cu un crater vulcanic³⁰. Cât despre von Ribbentrop, Vansittart nu găsea nimic bun de spus. Și nu era singurul. Toată lumea îl disprețuia, inclusiv colegii săi – până și Unity Mitford. Descriindu-l ca superficial și preocupat excesiv de sine însuși, Vansittart adăuga: „Nimeni dintre cei care i-au studiat spusele nu poate fi liniștit³¹. Reacția pe care diplomatul britanic i-a stârnit-o lui von Ribbentrop era, de asemenea, una negativă – „n-am avut niciodată o conversație atât de aridă³². Despre Göring, Vansittart remarcă: „se bucură de tot, mai ales de propriile lui petreceri, cu ardoarea unui copil lăsat singur în magazinul cu bomboane”. Deși pe Göring nu-l putea lua complet în serios, fusese încântat de *Frau* Göring, la fel ca mulți alți străini. „Soția lui cu adevărat drăguță”, scria el, „e o tânără doamnă din Riga, care probabil ar rămâne pe poziție, păstrându-și zâmbetul chiar și în fața unui tigru³³. Singurul lider nazist pe care Vansittart l-a înțeles cu adevărat era Goebbels. „Gălesc la el multe lucruri fermecătoare – ușorul șchiopătat al unui iacobin, cu o replică iute ca un bici și deseori, nu mă îndoiesc, tăioasă... e un veritabil calculator, prin urmare, un om alături de care poți face afaceri³⁴. Sentimentul era reciproc. „Neîndoielnic, poate fi atras de partea noastră”, consemna Goebbels în jurnalul său. „Discut cu el timp de o oră. Îi expun problema bolșevică și-i explic detaliile politicii noastre interne. Ceea ce-i oferă o nouă înțelegere... Pleacă profund impresionat. Am aprins o lumină pentru el³⁵.”

Vansittart era un om ocupat. Între probele olimpice la care asista și întâlnirile cu diverse personalități din ierarhia nazistă, și-a făcut timp pentru o tragedie greacă („perfect pusă în scenă și execrabil jucată”³⁶) și pentru două lungi conversații cu regele Boris al Bulgariei. Acesta din urmă, „venit la Berlin pentru a spori perspectivele unui moștenitor prin intermediul unei operații suferite de regină”, sugerase inițial ca întreprinderea să aibă loc într-o pădure. Până la urmă, s-au întâlnit la hotelul său, însă cum suveranul era convins că în cameră i se plantaseră microfoane, discuția fusese „oarecum stingherită”³⁷.

Regele Boris (care, după spusele lui Goebbels, încheiase un contract pentru livrări de arme în cursul șederii sale în Berlin³⁸) nu era singurul cap încoronat din capitală. Printre ceilalți invitați la prânzul găzduit de Hitler în ziua deschiderii Jocurilor Olimpice se aflau: prințul moștenitor Umberto al Italiei și sora sa, prințesa Maria de Savoia, prințul moștenitor al Greciei, prințul Philipp de Hessa și soția lui, prințul Christoph de Hessa cu soția și prințul Gustaf Adolf al Suediei. În aceeași zi, nepoata regelui Danemarcei, prințesa Alexandrine-Louise, l-a cunoscut pe arătosul conte german ce-i va deveni logodnic după numai două săptămâni*. Cu toate că, așa cum scria *The New York Times*, „niciodată în întreaga sa istorie n-a avut Berlinul atâția vizitatori poligloți”³⁹, numărul total al străinilor era cu circa zece mii mai mic decât cel așteptat. Dezamăgitorul deficit de britanici și americani fusese parțial contracarat de aflusul de scandinavi, printre aceștia numărându-se și celebrul explorator pronazist Sven Hedin. „Sunt convins”, declara acesta într-un interviu, „că Jocurile Olimpice sunt mult mai relevante pentru viitor decât Liga Națiunilor”⁴⁰.

* Luitpold zu Castell-Castell; avea să fie ucis în Bulgaria în 1941 (n. a.).

Întotdeauna în căutarea unor asemenea comentarii controversate sau a unor povești de vitejie, sutele de ziariști care transmiteau de la Jocurile Olimpice fuseseră probabil încântați când, chiar înainte de finalul probei masculine de înot 1500 de metri liber, „o femeie durdulie cu o izbitoare pălărie roșie... a trecut prin cordonul de protecție... și l-a sărutat pe Hitler. Mulțimea de 30 000 de spectatori a izbucnit în râsete”⁴¹. Întrebată mai târziu ce anume a determinat-o să facă un asemenea gest, doamna Carla George de Vries din Norfolk, California, a răspuns: „Păi, l-am sărutat pur și simplu fiindcă pare atât de prietenos și de binevoitor... Cred că sunt o femeie impulsivă”⁴².

Pe parcursul celei de-a doua săptămâni a Jocurilor, familia Vansittart, alături de alți oameni bogați și faimoși din Europa și SUA, a participat la un eveniment extravagant după altul. „Timp de două zile au fost vândute toate orhideele în Berlin”, scria *The Chicago Tribune*, „și noi flori sunt aduse în capitală din orașele învecinate, fiindcă femeile care participă la evenimentele oficiale organizate de guvernul german în onoarea Jocurilor Olimpice au cumpărat toate florile disponibile”⁴³. Așa cum sublinia ambasadorul francez, Hitler ținea întotdeauna ca la aceste evenimente să participe oaspeți străini de rang înalt. Desigur, voia să fie cuceriiți de stilul și eleganța naziste, dar își dorea și ca publicul să știe că erau cuceriiți. „La fel ca liderul său”, scria François-Poncet, „poporul german combină un complex de inferioritate cu sentimentul mândriei”⁴⁴.

Göring a continuat seria de evenimente, găzduind pe 6 august un banchet oficial în clădirea Operei, unde zeci de valeți în uniforme roz de secol al XVIII-lea erau aliniați pe trepte, ținând torțe aprinse în vase din sticlă, iar balerinele dănțuiau fermecător printre mese. Mult mai puțin „cuceritoare” fusese recepția găzduită pentru 1 000 de invitați la ambasada Marii Britanii, considerată de parlamentarul britanic de origine

americană sir Henry „Chips” Channon „plictisitoare, înghesuită și lipsită de eleganță”⁴⁵.

Pe 11 august dimineața a fost anunțată desemnarea lui von Ribbentrop ca ambasador la Londra. În aceeași seară, el și soția sa au găzduit o petrecere în grădina casei lor din Dahlem. Printre numeroșii britanici prezenți se aflau baronii presei Rothermere, Beaverbrook și Camrose. Fiindcă soții Vansittart au dansat mult și au rămas la petrecere până târziu, von Ribbentrop și-a spus că, poate, până la urmă, Berlinul nu i s-a părut lui sir Robert chiar respingător⁴⁶. „M-am simțit excelent”, scria Channon. „Seara încântătoare, fantastica adunare de personalități, forța întregii situații, calitatea excelentă a șampaniei ambasadorului (sau, mai corect, a soției lui von Ribbentrop), toate mi s-au urcat oarecum la cap”.

Așa splendidă cum fusese, petrecerea lui von Ribbentrop avea să fie eclipsată două zile mai târziu. Fără a se mulțumi cu un eveniment extraordinar găzduit, Göring a organizat altul pe peluza din fața noului sediu al Ministerului Aviației – cea mai mare clădire de birouri din Europa în acea perioadă. Capătul îndepărtat al grădinii, învăluit în întuneric, fusese brusc luminat, dând la iveală un sat din secolul al XVIII-lea, cu tot cu *schuhplattling* [dansuri populare tradiționale], han, poștă, brutărie, măgăruși, călușei. Însuși Göring, relata ambasadorul francez, s-a dat în carusel până când i s-a tăiat răsuflarea⁴⁷. Femei corpolente împărțeau oaspeților bere și covrigei. „Nu s-a mai văzut așa ceva de pe vremea lui Ludovic al XIV-lea”, remarca un invitat discutând cu Channon. „Ba de pe vremea lui Nero”, a replicat acesta din urmă, adăugând că atât Goebbels, cât și von Ribbentrop erau „disperați de invidie”⁴⁸. Petrecerea lui Goebbels a avut loc în noaptea dinaintea ultimei zile a întrecerilor olimpice, pe o insulă de pe râul Havel. Toate echipele participante la Jocuri au fost invitate. Încântată de peluzele

verzi, de fețele de masă albe și de mâncarea savuroasă, Iris Cummings își amintea că unii dintre sportivi s-au îmbătat cu „șampania de Rin” oferită în cantități copioase. Seara s-a încheiat cu un foc de artificii. Când acestea s-au sfârșit, „cerul a fost încă luminos un timp”, scria Channon, înainte ca întunericul să aibă curajul de a-l sfida pe Goebbels și de a se reaşterne”⁴⁹. Aceste extravaganțe ale naziștilor l-au impresionat până și pe mondenul Vansittart, care aprecia, la un moment dat, că „rafinamentul banchetelor lor este remarcabil”. Însă costul exorbitant implicat l-a determinat să răsufle ușurat fiindcă Marea Britanie renunțase la organizarea următoarei ediții a Jocurilor Olimpice. „Să se bucure japonezii de ele!”⁵⁰

*

După ceremonia de închidere, pe 16 august, majoritatea sportivilor și-au făcut bagajele și au plecat spre casă. La fel a procedat și Frank Buchman, liderul Grupului Oxford, care a avut un rol important în timpul Jocurilor. La zece zile după revenirea în Statele Unite ale Americii, Buchman a dat un interviu ziarului *The New York World Telegram* – interviu care a stârnit senzație: „Mulțumesc cerurilor pentru un om ca Hitler, care a construit un front de apărare împotriva antihristului reprezentat de comunism”. Desigur, nu aproba toate acțiunile naziștilor. „Antisemitismul? Negativ, firește”. Dar a continuat: „gândiți-vă ce ar însemna pentru lumea întreagă dacă Hitler ar fi cedat controlul lui Dumnezeu. Sau lui Mussolini. Sau altui dictator. Prin intermediul unui asemenea om, Dumnezeu poate controla o națiune peste noapte și poate soluționa până și ultima problemă încuietore”⁵¹.

Întors acasă, Vansittart a ajuns la concluzii contradictorii. Fără îndoială, se simțise bine – „Am plecat din Berlin cu multe amintiri personale plăcute și cu recunoștință pentru

ospitalitatea generală și generoasă”. Există însă și „un revers al medaliei, un profil subțire, aproape transparent, cu o frunte înaltă și ochi înfricoșați”, al cărui nume era Israel. Într-o seară, Vansittart primise la ambasada britanică vizita unui evreu care intrase în secret, pe o ușă dosnică. Murmurase – „niciodată nu ridicase glasul mai mult de nivelul unei șoapte” – că ar fi un om mort dacă s-ar afla despre venirea lui. Diplomatul consemna cât de frecvent fusese tentat să aducă subiectul evreilor în discuțiile cu naziștii, însă Phipps l-a avertizat că orice intervenție le-ar face victimelor mai mult rău decât bine. Trei săptămâni mai târziu, rezumându-și impresiile despre germani, Vansittart scria: „Oamenii ăștia sunt cea mai înfricoșătoare soluție propusă vreodată; se află în antrenamente stricte acum, nu pentru Jocurile Olimpice, ci pentru spulberarea altor recorduri mondiale câtuși de puțin sportive, poate chiar a lumii în sine”. Și totuși, adăuga el, „Poate că s-ar putea face ceva cu ei”⁵².

Erau și alții care, în lumina Jocurilor Olimpice, aveau în continuare speranțe de mai bine, așa cum sublinia și ziarul londonez *The Evening Post*:

Fără îndoială, Germania și-a împlinit dorința de a-și impresiona vizitatorii, dar toată lumea a fost surprinsă de extraordinara impresie pe care oaspeții au lăsat-o asupra gazdelor, dat fiind că germanii fuseseră învățați timp de trei ani să fie suspicioși față de străini, iar inițial i-au întâmpinat cordial, dar rece. Locuitorii Berlinului i-au îndrăgit acum pe vizitatori, tratându-i cu o surprinzătoare căldură⁵³.

Articolul consemna mai departe cum numeroși tineri, în majoritate francezi, americani și germani, fuseseră văzuți mergând veseli, braț la braț, spre stadion.

Nu toată lumea a părăsit Berlinul imediat după încheierea Jocurilor. Jucătorul de baschet Frank J. Lubin a petrecut încă o

săptămână în oraș, înainte de a pleca spre Lituania natală – o săptămână care avea să-i schimbe mult impresia despre capitală. În pofida condițiilor execrabile oferite baschetbaliștilor (Hitler nu era interesat de acest sport, germanii neavând o echipă participantă), experiența olimpică „a părut în întregime atât de frumoasă”, pentru a-i cita cuvintele. Imediat însă, privirea i s-a limpezit. Când el și soția lui au ales un anumit restaurant, însoțitorul lor le-a arătat steaua lui David prinsă în vitrină și i-a îndepărtat rapid. Apoi s-au dus să înoate la un bazin deasupra căruia pe un panou mare scria *Juden verboten*. Lubin era nedumerit, precizând că niciunul dintre acele înscrișuri nu fusese acolo în urmă cu doar câteva zile. „N-a fost”, a venit răspunsul, „dar acum Jocurile Olimpice s-au sfârșit”.

În urmă cu trei luni, ziarul *The Evening Post* citase un refren care circula în Berlin:

Când Jocurile Olimpice s-or încheia,
Cu evreii tare ne vom mai distra⁵⁴.

Până la urmă, competiția sportivă nu a atras atât de mulți vizitatori străini pe cât speraseră nașiștii. Totuși, afluxul străinilor în Berlin fusese fără precedent. Mulți dintre ei au vizitat Germania pentru prima dată. Firește, au plecat ducând cu ei amintiri foarte variate, însă cei mai mulți au rămas cu puternica impresie a unei națiuni prospere, eficiente și prietenoase, deși obsedate de uniforme. Dar profesorul afro-american W.E.B. Du Bois, care se aflate la Berlin în perioada Jocurilor străduindu-se să-și clarifice propriile impresii, avusese dreptate când a scris: „Mărturia vizitatorului obișnuit, care nu e vorbitor de germană, la Jocurile Olimpice este mai mult decât lipsită de orice valoare din orice punct de vedere”⁵⁵. Opinia sa avea la bază părerile unora ca reverendul Philip Cook, episcop

al Bisericii Episcopaliene* din Delaware. La revenirea în SUA, după încheierea Jocurilor, episcopul a declarat presei că „pentru un turist american, Germania era cea mai plăcută țară dintre toate. Dacă le respecti obiceiurile și faci ce-ți spun ei, te vor îngriji cum nu se poate mai bine”. Soția și cei șapte copii ai săi erau de aceeași părere⁵⁶.

* Denumirea oficială a Bisericii Anglicane în Scoția și SUA (n. red.).